

Юридичні науки

УДК 336.72

Веліт Микита Андрійович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Велит Никита Андреевич

студент

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Velit Mykyta

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Кушніренко Олександр Георгійович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ДОТРИМАННЯ СВОБОДИ СЛОВА В
УКРАЇНІ**

**КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ СОБЛЮДЕНИЯ СВОБОДЫ
СЛОВА В УКРАИНЕ**

**CONSTITUTIONAL GUARANTEES OF FREEDOM OF SPEECH IN
UKRAINE**

Анотація. В статті досліджуються проблеми пов'язані із дотриманням свободи слова в Україні, відносини, які виникають у сфері реалізації громадянами свого конституційного права на сучасному етапі розбудови української державності. Аналізуються конституційні гарантії дотримання свободи слова, на конкретних прикладах показується ті

проблеми, які на сьогодні існують в державі і які перешкоджають реалізації вищевказаної свободи.

Ключові слова: Свобода слова, гарантії свободи слова, багатоманітність, свобода думки й слова.

Аннотація. В статті досліджуються проблеми, пов'язані з дотриманням свободи слова в Україні, відносини, що виникають в сфері реалізації громадянами свого конституційного права на сучасному етапі розвитку української державності. Аналізуються конституційні гарантії дотримання свободи слова, на конкретних прикладах показується те, які проблеми існують сьогодні в державі і які перешкоджають реалізації вищевказаної свободи.

Ключевые слова: Свобода слова, гарантии свободы слова, многообразие, свобода мысли и слова.

Summary. The article examines the problems associated with the observance of freedom of speech in Ukraine, the relations arising in the implementation of the citizens of their constitutional rights at the present stage of development of Ukrainian statehood. The constitutional guarantees of the observance of the freedom of speech are analyzed, with concrete examples showing the problems that exist in the state today and which impede the realization of the above freedom.

Key words: Freedom of speech, guarantees of freedom of speech, diversity, freedom of thought and speech.

Постановка проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, наукових праць, продовжують існувати проблеми, пов'язані із порушенням в Україні свободи слова, а тому можна вважати, що на

сучасному етапі розбудови української державності існують певні проблеми, які потребують подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різноманітні аспекти реалізації конституційного права на свободу слова висвітлені у наукових працях українських вчених Кушніренко, Слінько, В. Пашинський, В.В. Речицький, Ю.Г. Барабаш

Невирішені раніше проблеми. Протягом останніх років в Україні спостерігалися серйозні проблеми з реалізацією свободи слова. Існуючі гарантії, в тому числі конституційні, на жаль, виявилися не досить ефективними. Досить сумним можна вважати і той факт, що в порівнянні із минулими роками в нашій державі ситуація із дотриманням свободи слова навіть погіршилася, тому проблема реалізації свободи слова як і раніше продовжує залишатися актуальною.

Метою публікації є дослідження відносин у сфері реалізації громадянами свого конституційного права на свободу слова в умовах існуючих в державі викликів і загроз, які на сьогодні мають місце в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як вірно вважають Т.М. Слінько та О.Г. Кушніренко свобода слова є однією з основ демократичного суспільства, вона виражає загальнолюдські цінності, допомагає розкрити потенціал особистості, одне з головних і безумовних досягнень здійсненої в Україні політичної реформи [1, с. 157].

Першими історичними фундаторами ідеї свободи слова були такі видатні філософи як Аристотель, Платон, Конфуцій, Дж. Мілль, Дж. Мільтон та ін.

Як вважає видатний теоретик Дж. Ролз, кожна людина повинна мати право доступу до основної свободи, яке прирівнюється до аналогічного права інших, із чого випливає неможливість будь-яких політичних зобов'язань для громадян. Пояснюється це тим, що свобода є першим і

найбільш важливим принципом справедливості, із якого все розпочинається [2].

Жодна демократія не може існувати без свободи слова, вільного обміну думками, поширення ідей, дискусії, без права на отримання інформації. Як справедливо зазначив Т.Джефферсон: «Якщо який-небудь народ сподівається, що може залишатися неосвіченим і бути вільним, він бажає неможливого, того, чого ніколи не було і не буде». Отже, серед інших право на свободу вираження поглядів має виключне значення. Це загальне положення є безспірним [3].

Ліберальні мислителі, починаючи з Жан-Жака Руссо, відмічали важливість навчання культурі слова. З культурної точки зору, свобода слова наближається до незалежного розвитку власних уявлень людини, самостійного формулювання нею власних цілей і переконань. Люди повинні не лише мати свободу суджень, але й використовувати її для зваженого вибору. Особливо це стосується політичних діячів, які формують подальшу стратегію розвитку держави і як законодавці повинні володіти не лише культурою слова, але й думки, яка має бути сформована свідомістю людини [4, с. 2].

Беручи до уваги думки вищезазначених мислителів та науковців, можна із впевненістю стверджувати, що свобода слова виступає основою для дії принципу справедливості. Цілком ймовірно, що демократично-правове суспільство не може існувати без вільного обміну думками своїх громадян та вираження їх поглядів, люди повинні не лише володіти свободою суджень, але й використовувати її для власного вибору.

Але свобода слова не може гарантуватися та мати правове значення лише через дослідження цієї ідеї видатними науковцями. Таке право має бути нормативно закріплене в міжнародно-правових актах, що будуть представляти міжнародне вираження невід'ємних прав, які мають усі люди.

Саме тому слід розглянути Загальну Декларацію Прав Людини та Конвенцію про захист прав людини.

У ст. 19 Загальній декларації прав людини вказується, що «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх вираження; це право передбачає свободу безперешкодно дотримуватися власних переконань і свободу шукати, одержувати та поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів». Безумовно, що Україна як активний учасник міжнародних організацій також зобов'язана захищати це право і сприяти його реалізації.

Генеральна Асамблея ООН вже на своєму першому засіданні одразу визначила: «Свобода інформації є основоположним правом людини і критерієм усіх свобод, яким присвячена діяльність ООН».

Свободі вираження поглядів як одній з невід'ємних свобод надано найвищого статусу відповідно до ст. 10 Конвенції про захист прав людини: «кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів». Свобода слова і вільне вираження своїх поглядів та переконань гарантуються Конституцією України (ч. 1 ст. 34) і означають право кожного громадянина вільно і незалежно збирати, зберігати, використовувати та поширювати будь-яку відкриту за режимом доступу інформацію на свій вибір [5]. Саме закріплення в Конституції України норми про свободу думки і слова стало поштовхом для початку різноманітних наукових досліджень в цій сфері, оскільки до здобуття незалежності в радянські часи вони мали багато в чому формальний характер.

Вказана конституційна формула є надзвичайно важливою, оскільки закріплює зв'язок свободи думки і слова та свободи інформації, що самим безпосереднім чином впливає на демократизацію суспільства, реалізацію ідеї правової держави й появи розвинутого громадянського суспільства.

Свобода слова та вільне розповсюдження друкованого слова як її складової безумовно є необхідною передумовою реалізації всіх інших конституційних прав [6, с. 49].

Аналізуючи конституційну норму про право кожної людини на свободу думки і слова, згадуються безсмертні слова прославленого французького філософа Декарта: «Я думаю – значить, я існую» [7].

Варто зазначити, що гарантування свободи слова в Україні починається зі згадування в Преамбулі Конституції про те, що Основний Закон України був прийнятий для забезпечення прав і свобод людини. Ст. 3 Конституції України визнає, що права й свободи людини, а також їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [5].

В цьому аспекті хочеться вказати і на те, що в нашій державі в останні роки ситуація із дотриманням свободи слова навіть погіршилася, особливо в регіонах, які Україна тимчасово не контролює: АРК, Донецьку та Луганську області. Про це свідчать численні утиски прав журналістів і навіть їх загибель, при тому винуваті в цих злочинах не притягнуті до кримінальної відповідальності. Як видається, пріоритетом держава вважає реформування економіки, збройних сил, інших сфер, а не забезпечення конституційних прав свобод громадян, в тому числі й свободи слова і це, на наше глибоке переконання, є хибним кроком.

Конституцією України (ст. 15) проголошено, що суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної й ідеологічної багатоманітності, що є одним з основоположних принципів життєдіяльності українського суспільства, заснованого на безперечному визнанні демократії, прав і свобод людини і громадянина. Відповідно, дотримання принципів ідеологічного й політичного плюралізму в суспільстві є важливою гарантією свободи думки і слова. Ідеологічна багатоманітність означає вільне здійснення в суспільстві різних політичних і інших поглядів, шкіл, ідей, а також можливість без перешкод пропагувати свої погляди, ідеї за

допомогою засобів масової інформації, а також привселюдно захищати свої ідеологічні погляди.

Слід також зазначити, що навіть в правових демократичних державах свобода слова інколи перебуває під загрозою. В молодих демократіях, таких, наприклад, як Україна, свобода слова повністю знаходиться під загрозою. Це пояснюється великою кількістю невирішених проблемах в усіх сферах внутрішнього життя держави. Існують й негативні міжнародні фактори, насамперед з боку Російської Федерації, яка, як нам видається, продовжує інколи досить ефективно через контрольовані засоби масової інформації впливати на громадян та інших суб'єктів суспільних відносин. В цих умовах конституційного закріплення свободи слова не досить. Необхідно існування цілої системи гарантій (політичних, юридичних, економічних тощо), наявність яких створюють сприятливі умови для реалізації громадянами свободи слова.

Саме гарантування свободи, зокрема і слова, яка за політичним змістом має вищу природну нормативність є найважливішим надбанням органічної конституції та головною функцією конституції як правового джерела, що відображає інтереси громадянського суспільства і відповідає їм [9, с.108].

З цією думкою Т.М. Слінько важко не погодитися. Дійсно, система гарантій дає уявлення про ставлення до свободи думки й слова, бо завдяки їй можливі їх безперешкодна реалізація, охорона від імовірних протиправних посягань і захист від порушень. Проте недостатньо лише задекларувати права на свободу думки і слова, важливо створити певні умови і визначити засоби, за допомогою яких стає реальністю існування свободи слова й інформації, а це можливо лише в демократичному суспільстві. Таким чином, без відповідних гарантій проголошені в Конституції та законах України права і свободи стають «порожнім звуком» [10].

Висновки з даного дослідження. Підводячи підсумок можна стверджувати, що в суспільстві існує глибоке розуміння цінностей свободи слова, але не завжди «спрацьовують» існуючі гарантії, в тому числі конституційні. Без їх широкого застосування і роз'яснення громадськості, без застосування в тому числі й жорстких санкцій до порушників, тим суб'єкта, які посягають на свободу слова, не досить сприятлива ситуація в сфері свободи слова, в Україні буде спостерігатись ще досить тривалий час. Без реальної свободи слова складно буде продовжувати реформувати державу, розбудовувати громадянське суспільство, реалізувати закріплені в Конституції України наміри про вступ в НАТО та Європейський Союз.

Література

1. Слинько Т.Н. Свобода слова в условиях народовластия. Конституционно правовые основы народовластия в России и в Украине: сб. науч. трудов / Т.Н. Слинько, А.Г. Кушниренко. – Харьков: Право. 2012. 296 с.
2. Ролз Дж. Теория справедливости, Нью-Йорк. Вид-во оксфордського університету, 1973. С. 60.
3. Й. Фровайн, Свобода выражения своего мнения в Конвенции о защите прав человека (Монитор/Инф 1997).
4. Настечко К.О. Право на свободу думки і слова в контексті Євроінтеграції України / Європейські студії та право / К.О. Настечко. 2011. 11 с.
5. Конституція України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, №30. Ст.141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
6. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1077. Серія «ПРАВО». Випуск № 15, 2013 рік. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VKhIPR_2013_1077_15_13.pdf

7. Декарт Р. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Cogito_ergo_sum
8. Слінько Т.М. Конституційно-правові гарантії свободи слова. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10546/1/Slinko_11-16.pdf
9. Слінько Т.М. – Гарантування свободи слова як елемент сучасного конституціоналізму. 2018. 108-124 с.
10. В.Пашинський, «Правові гарантії конституційних прав і свобод військовослужбовців» (2006). Право України.
11. Загальна декларація прав людини / Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
12. Конвенція про захист прав і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004